

Valdo Pandi bibliograafia

Annaliisa Post

Valdo Pant, Eesti üks kõigi aegade tuntuimatest ja armastatuimatest raadio- ja teleajakirjanikest, sündis 21. jaanuaril 1928. aastal Põlvamaal Valgjärve vallas. Aastatel 1945–1948 töötas ta Kohtla-Järve 1. Keskkoolis õpetajana. Pandi ajakirjanikukarjäär algas 1940ndate lõpus, kui ta tegi kaastööd ajalehtedele Säde ning Viru Sõna. 1948. aastal kolis ta Tallinna ja alustas Eesti Raadios tööd korrespondendina. Ehkki Valdo Pant tegi oma esimese telesinemise juba Eesti Televisiooni teisel saatepäeval 1955. aastal, alustas ta Eesti Televisioonis tööd alles 1966. aastal.

Rahva südamesse on Valdo Pant läinud oma meisterlike reportaazide ning raadio- ja telesaadetega, millest kõige populaarsem on „Täna 25 aastat tagasi“. Eesti Rahvusringhäälingul on olemas Valdo Pandi tööde käsikirjad, kuid teleekraanile jõudnud materjalist on säilinud vähe, mistõttu tuleb Pandi isiksuse tundma õppimiseks toetuda tema kaasaegsete mälestustele.

Postimehe läbiviidud küsitlusest selgus, et just Valdo Pant on kõigi aegade parim saatejuht¹ ning 1999. aastal valiti ta 20. sajandi saja suurkuju hulka. Saatesarja „Täna 25 aastat tagasi“ režissöör Mai Uus on öelnud, et Valdo Pant kõneles nagu noor jumal.² Vahur Kersna on Valdo Pant nimetanud võluriks ja ületamatuks jutustajaks, kelle vaim hõljab telemaja kohal siiaaani.³

Valdo Pandist on elulooraamatu kirjutanud Ene Hion⁴ ning fragmentaariume Voldemar Lindström.⁵ Samas vajab uurimist Valdo Pandi pärand — mida

on tema ajakirjanikutöös läbi aegade väärtustatud, millist eeskuju on ta andnud kolleegidele ning mida oleks temalt õppida tänapäeva ajakirjanikel. Selle teema põhjalikumaks uurimiseks annab aluse Valdo Pandi bibliograafia koostamine.

Bibliograafia kui organiseeritud informatsioon lihtsustab vajaliku teabe leidmist ja hoiab kokku otsimisele kuluvat aega.⁶ Niisiis võimaldab minu bakalaureusetöö huvilistel kiiremini jõuda asjakohaste materjalideni, mille on Valdo Pant ise kirjutanud ja mida on tema kohta kirjutatud ning mis kannavad kultuurilist ja ajaloolist väärtust.

Väga hea bibliograafia koostamise eelduseks on, et isik, kellest kirjutatakse, on huvipakkuv ning tema elu ja tegevus kajastub võimalikult palju kirjatsõnas — ta on ise palju kirjutanud ning temast on räägitud arvukalt ka teiste autorite töödes.⁷ Siiski on ajakirjanduses tegutsenud isikute bibliograafiaid koostatud vähe ning suur osa neist on ilmunud eelmise sajandi lõpus. Samas leian, et ajakirjanike — eriti nende, kes on oma loominguga silma paistnud ja rahva seas austatud — bibliograafiate koostamine oluline, sest see annab võimaluse paremini mõista nende tegevust ja selle väärtust.

Varem on Valdo Pandist diplomitöö kirjutanud Aarne Rannamäe,⁸ kes on oma töös vaadelnud nii Pandi loomingut kui ka tema kohta kirjutatud. Pandi personaalbibliograafia on diplomitööna koostanud Sirje Sepamäe.⁹ Minu bakalaureusetöö on jätk sellele tööle, andes ülevaate Valdo Pandi kohta enne 2019. aastat trükiajakirjanduses ja Eesti

Artikli aluseks on 2019. aasta juunis Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudis kaitstud bakalaureusetöö (juh Signe Ivask). Vt <http://hdl.handle.net/10062/64097>.

¹ Priit Pullerits. Kes on Eesti kõigi aegade parimad telesaatejuhid? — Postimees: Arter, 2010, 9. oktoober.

² Maire Aunaste, Margus Müil. Valdo Pant — ajakirjanik ja härrasmees. — Nädal, 1998, 26. jaanuar.

³ Madis Jürjen. Vahur Kersna: Et paigal püsida, tuleb kõvasti joosta! — Eesti Ekspress, 2005, 21. juuli.

⁴ Ene Hion. Valdo Pant — aastaid hiljem. Tallinn: Maagiline Ruum, 2013.

⁵ Voldemar Lindström (Koost). Kas mäletad?: Fragmentaarium piltide, proloogi ning epiloogiga. Tallinn: Vali Press, 2001; Voldemar Lindström (Koost). Elu kui mäng: Mikrofoni, süsta, süstlaga, süstlata. Põltsamaa: Vali Press, 2018.

⁶ Arlene G. Taylor, Daniel N. Joudrey. The Organization of Information. Westport: Libraries Unlimited, 2009, lk 2.

⁷ Mall Jõgi. Bibliograafia kui biograafia. — Keel ja Kirjandus, 1991, nr 8, lk-d 503–504.

⁸ Aarne Rannamäe. Eesti Televisiooni kommentaatori Valdo Pandi osa Eesti telepublitsistika arengus. Diplomitöö. Tartu Riikliku Ülikooli žurnalistika kateeder, 1981.

⁹ Sirje Sepamäe. Valdo Pandi personaalbibliograafia. Diplomitöö. E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi raamatukogunduse ja bibliograafia kateeder, 1989.

Rahvusringhäälingu veebiportaalis ilmunud eesti-keelsetest artiklitest, Eesti Rahvusringhäälingu raadio- ja telesaadetest, filmidest, raamatutes ilmunud artiklitest ja üliõpilastöödest. Kasutatud kirjanduse nimekiri sisaldab ka Valdo Pandi tööde nimestikku ja talle antud preemiade loetelu.

Bibliograafiad piirduvad enamasti trükisõnas ilmunuga, mis tähendab, et kajastused raadios ja televisioonis on välja jäänud, aga minu töös on vaatluse all nii trüki-, veebi-, raadio- kui ka teleajakirjandus, samuti filmid.

Välja on jäänud veebiajakirjanduses ilmunud artiklid, sest ilmnes, et need dubleerivad suuresti trükiajakirjanduses ilmunut. Siiski olen kaasanud Eesti Rahvusringhäälingu veebiportaalis ilmunud artiklid.

Bibliograafia mugavamaks kasutamiseks olen kirjed jaotanud alateemade ehk meediumide kaupa. Valdo Pandi loomingu puhul olen eristanud trükiajakirjanduse, peatükid raamatutes ja kogumikes, draamateosed, raadiosaated ning filmid ja telesaated. Valdo Pandi kajastamise olen jaotanud trükiajakirjanduseks, ERR.ee veebiartikliteks, raamatuteks, üliõpilastöödeks, raadiosaadeteks ning filmideks ja telesaadeteks.

Bibliograafia koosneb 776 kirjest, milles on välja toodud autor, pealkiri, ilmumisaeg ja märkused. Kõik artiklid, mis on illustreeritud foto või muu visuaaliga Valdo Pandist või temale kuulunud esemetest, on eraldi märgistatud ning märkusena olen välja toonud lisainfo illustatsiooni kohta.

Valdo Pandi loomingu puhul olen lisanud Pandi rolli teksti valmimisel. Tele- ja raadiosaadete ilmutamisajana olen enamasti esitanud ainult aasta (võimalusel ka esmaetri kuupäeva).

Valdo Pandi looming

Bibliograafias on Valdo Pandi loomingu kohta 259 kirjet: 47 trükiajakirjanduses ilmunud artiklit, 11 raamatut ja kogumikes ilmunud teksti, 16 draamateost, 71 raadiosaadet ning 114 telesaadet ja filmi.

Kõige varasem bibliograafiasse kaasatud trükiajakirjanduses ilmunud artikkel pärineb 1956. aastast. Samas on Valdo Pant oma märkmetes kirjutanud, et ta tegi 1947. ja 1948. aastal kaastööd

ajalehtedele Säte ning Viru Sõna.¹⁰ Seejuures pole teada, kas artiklite all on autori nimi välja toodud. Paraku ei õnnestunud käesolevat bibliograafiat koostades ühtegi Pandi artiklit leida, ehkki vaatsin üle tema mainitud kuupäevadel ning nendele järgnenud ja eelnenud nädalatel ilmunud ajalehed.

Trükisõnas kirjutas Pant peamiselt ajakirjandusest ja sõjast. Ajakirjandust puudutavatest tekstidest on minu hinnangul märkimisväärsim kirjutis kogumikus „Fakt. Sõna. Pilt“ 1965. aastal ilmunud „Žanriskaalast saateskaalani, definitsioonist reportaažini“,¹¹ mis sai 1981. aastal jätku artikliga „Eesti Raadio dokumentaalsete elavsaadete žanriskala 1965“¹². Neid kasutatakse ajakirjandusõppes siiani.

Pandi loodud žanriskala olulisusest on kirjutanud Juhan Peegel,¹³ kes toonitas eelkõige reportaaži iseloomustust:

Rõhutaksin seda, et Pant on siin äärmiselt nappides ridades suutnud edasi anda reportaaži kõige olulisemaid tunnuseid, mida me paraku ei leia tänapäevalgi meie tarkades ajakirjandusõpikuis, kus mitte uba, vaid terakest tuleb otsida sõnavahu sügavustest.

Pant on kirjutanud näidendeid, estraadietendusi, operetilibretoide, balletilibreto, samuti kuuldemängu. Samas pole teada, kui paljud nendest päriselt etendusi. Enim meediakajastust on saanud Pandi näidend „Avarii“, mille lavastas Ilmar Tammur 1963. aastal Eesti Draamateatris. Pant osales ka mitmel võistlusel, näiteks üleliidulisel ooperi-, balleti- ja muusikaliste komöödiade libretoide ja stsenaariumide võistlusel sai ta kuuenda koha balletilibreto „Koit ja Hämarik“ eest ning žürii soovitas tal libretooga tööd jätkata.

Valdo Pant osales raadios rohkem kui 70 saatesarjas ja üksiksaates. Kõige varasem kirje Pandi raadiotegevusest pärineb 1948. aastast. Raadios tegi Valdo Pant üksiksaateid, saatesarju, intervjuusid ja raadiomänge. Lisaks pikematele reportaažidele tegi ta ka lühemaid, mis on bibliograafiast välja jäänud.

Bibliograafiasse on kaasatud ka 1963. aastal salvestatud saade metsavendadega, mida eetrisse ei lubatud. Salvestis leiti 2015. aastal vana raadiomaja keldrist, kui raadiomaja enne remonti tühjaks tehti.

Filmidest tegi Valdo Pant enim dokumentaalfilme, kuid lisaks nendele on ta teinud ka anima-

¹⁰ Tiit Kimmel. Pandi varajased kirjutised. — E-kiri Annaliisa Postile, 2019, 29. aprill.

¹¹ Valdo Pant. Žanriskaalast saateskaalani, definitsioonist reportaažini. — Fakt. Sõna. Pilt: Artikleid ja uurimusi ajakirjanduse ajaloo, teooria ning praktika alalt II. Tartu : Tartu Riiklik Ülikool, 1965, lk-d 88–107.

¹² Valdo Pant. Eesti Raadio dokumentaalsete elavsaadete žanriskala 1965. — Fakt. Sõna. Pilt: Artikleid ja uurimusi Eesti ajakirjanduse ajaloost X. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1981, lk-d 76–83.

¹³ Juhan Peegel. Valdo Pant ajakirjanduslikus ajas. — Käsikiri Eesti Rahvusringhäälingu muuseumis.

	Trükiaja- kirjandus	Raama- tud	Üliõpilas- tööd	Raadio	Filmid, TV	Kokku
Trikkel, Ivar	6	4		6		16
Kulli, Jaanus	16					16
Lään, Vello	3	2	1	4		10
Aarma, Jüri	8					8
Kersna, Vahur	1				6	7
Talvik, Mati	2				5	7
Linna, Reet					7	7
Lauri, Lembit	1	1		4		6
Pajula, Ene	5	1				6
Viivik, Allar	6					6

Tabel 1. Kümme kõige rohkem Valdo Panti kajastanud autorit

muusika- ja mängufilme. Lisaks on Pant kirjutanud stsenaariume, mis aga pole filmiks saanud.

Televisiooniski oli Panti looming mitmekülgne, näiteks tegi ta sõjasaateid, mälumänge ja reportaaže. Mälumängudes astus Pant üles nii saatejuhi, kohtuniku, küsimuste koostaja kui ka samuti võistkonna liikmena. Lisaks Panti kuulsamaile saatesarjale „Täna 25 aastat tagasi“ käsitles ta sõjatemaatikat sarjades „Kas mäletad?“, „Sõduritee pole asfalt“ ja „Sõduritee üle Oderi“.

Valdo Panti looming oli väga mitmekesine, ta jõudis ligi 30 aastat kestnud ajakirjanikuarjajäri jooksul teha väga palju. Seejuures tundub mulle, et Panti pelgalt ajakirjanikuks nimetada pole piisav, sest ta jõudis oma põhitöö kõrvalt kirjutada draamatekste ja filmistsenaariume. Märkimisväärne on ka asjaolu, et kogu selle töökuse juures polnud Panti looming keskpärane — teda on tunnustatud peaaegu igas valdkonnas ning tema žanrijaotusele viidatakse veel tänapäevalgi.

Valdo Panti kajastamine

Bibliograafiasse jõudnud 517 tekstist on 333 (ligi kaks kolmandikku) pärit trükiajakirjandusest, 20 ERR.ee uudisteportaalist, 30 raamatutest või kogumikest, 9 üliõpilastöödest, 64 Eesti Rahvusringhäälingu raadiosaadetest ning 61 filmidest või Eesti Televisiooni telesaadetest.

Trükiajakirjanduses ilmunud artiklid on minu hinnangul ka kõige paremini andmebaasidest leitavad, sest tekstivastusprogrammid võimaldavad otsida artikleid märksõnade abil ning artiklite otsimiseks on olemas mitu eri andmebaasi, seega oli tõenäosus leida võimalikult palju tekste suur. Samas sain Eesti Rahvusringhäälingu puhul lähtuda vaid nende enda andmebaasis olevast informatsioonist.

Lisaks tuleb silmas pidada, et televisiooni ja raadiosaadete puhul on vaatluse all vaid Eesti Rahvusringhäälingu kanalid. Kui bibliograafiasse oleks kaasatud ka teiste telekanalite ja raadioprogrammide sisu, oleks eri meediumide vahekord tasavägisem.

Valdo Panti on kajastanud kokku 278 autorit, kellest 15 on seda teinud mitmes meediumis. Seejuures on Vello Lään kajastanud Panti neljas meediumis: kolm artiklit trükiajakirjanduses, kaks raamatut, neli raadiosaadet ning üliõpilastöö. Kolmes meediumis on Panti kajastanud Ivar Trikkel, Indrek Treufeldt ja Lembit Lauri. Kuna mainitud autorid paistavad silma mitmekülgse lähenemisega, saab nende puhul rääkida pühendumisest ja asjatundlikkusest.

209 autorit (75%) on avaldanud vaid ühe teksti Pandist, seega on Panti kajastamine enamasti juhuslik, puudub järjepidevus. Osalt saab seda põhjendada sellega, et Pandist kirjutamiseks ja rääkimiseks annavad põhjust enamasti mitmesugused sündmused, mis tähendab, et autorid on eri žanrite esindajad. Lisaks on Valdo Pandist juttu tulnud intervjuude käigus. Sellistel juhtudel ei pruukinud Panti kajastamine intervjuueerija eesmärk olla, vaid intervjuueeritav on ise Panti meenutanud või tsiteerinud.

Kõige rohkem on Valdo Panti kajastanud tema endine kolleeg Ivar Trikkel ja Õhtulehe kultuuri-ajakirjanik Jaanus Kulli. Trikkel on uurinud raadioajakirjanduse ajalugu, samuti on ta Panti endine kolleeg, mistõttu pole kajastuste suur arv üllatav. Lisaks Trikkelile on Pandist rohkelt kirjutanud ja rääkinud ka teised Panti-aegsed ajakirjanikud, näiteks Vello Lään ja Mati Talvik.

Kuna Õhtuleht on avaldanud Pandist trükiajakirjanduses enim artikleid, pole Jaanus Kulli jõudmine

	Trüki- ajakirjandus	ERR.ee	Raamatud	Üliõpilas- tööd	Raadio	Filmid, TV	Kokku
1931–1940	1						1
1941–1950	0						0
1951–1960	7						7
1961–1970	61		5	1	3	2	72
1971–1980	39		3		6	1	49
1981–1990	13		1	3	13	5	35
1991–2000	19		5		7	8	39
2001–2010	97	1	7		14	20	139
2011–2018	96	19	9	5	21	25	175

Tabel 2. Valdo Pandi kajastamine aastakümnete kaupa

Trikkeli kõrval esikohale samuti suur üllatus. Kulli on Õhtulehes kajastanud suursaadete juubeleid ja teinud intervjuusid Pandi endiste kolleegidega. Seejuures on tähelepanuväärne, et Kulli on Pandist kirjutanud alates 2004. aastast, kuid Trikkeli kajastused pärinevad eelmisest sajandist.

Vaadates ka teisi autoreid tabelis 1, ilmneb, et korduvalt Valdo Panti kajastanud autorid on vanaaegsed ajakirjanikud, kellel on isiklik side Pandiga ja/või kes on intervjuerinud Pandi endiseid kolleege.

Valdo Panti on kajastatud kokku 60 eri aastal. Esimene kajastus pärineb 1939. aastast, kuid järjepidev Valdo Pandist rääkimine ja kirjutamine algas 1957. aastal, pärast mida on olnud vaid üksikud aastad — 1960 ja 1973 —, mil Panti ei ole kajastatud.

Valdo Panti kajastati palju 1960ndatel, mil ta alustas tööd Eesti Televisioonis, kuid järgneval kahel kümnendil kajastuste arv langes. Samas on alates 1980ndatest kajastuste arv suurenenud. See näitab, et ehkki Pant on juba aastakümneid surnud, on endiselt põhjust teda meenutada.

Silmapaistvalt kasvas tekstide arv 2000ndatel, kui kajastuste arv suurenes võrreldes 1990ndatega 100 võrra. Seejuures suurenes oluliselt trükiajakirjanduses ilmunud tekstide arv. See tuleneb ilmselt ka sellest, et käesoleva sajandi tekstid on paremini andmebaasides kirjeldatud ning ülesleitavad. Samas pole bakalaureusetöös ühtegi kirjet trükiajakirjanduses ilmunud artiklitest aastatel 1989–1993 ja 1995–1996. Aga kuna sellesse perioodi jääb nii Pandi 65. sünniaastapäev kui ka 20 aasta möödumine Pandi surmast, on väheusutav, et ükski trükiväljaanne kumbagi teemat ei käsitlenud. Seega

võib arvata, et andmebaasides olev informatsioon on puudulik.

Nii 2013-ndal kui ka 2018. aastal oli kokku 42 kajastust. 2013. aasta suur kajastuste arv on ilmselt seotud Ene Hioni raamatu „Valdo Pant — aastaid hiljem“ ilmumisega. Raamatust kirjutati trükiajakirjanduses ning räägiti nii televisioonis kui ka raadios. Lisaks tehti intervjuusid Ene Hioni ja Pandi endiste kolleegidega. Samuti tähistati 2013. aastal Valdo Pandi 85. sünniaastapäeva ja püstitati mälestuskivi Saverna valda.

2018. aastal möödus 90 aastat Valdo Pandi sünnist, mis andis põhjust tema elu ja tegevust kajastada. Nii oli ETV2 eetris 21. jaanuaril 2018 Valdo Pandi teemaõhtu. Näidati Valdo Pandi saateid ja filme ning tema 70. sünniaastapäevaks valminud saadet „Mõeldes Valdo Pandile“.

Rohkelt kajastusi oli ka 2016. aastal, mil tähistati ringhäälingu 90. sünnipäeva. Näiteks oli Vikerraadio eetris saatesari „Ringhääling 90“, kus räägiti mitmel korral ka Pandist. Lisaks möödus 40 aastat Valdo Pandi surmast.

Vaadeldes kajastusi kuude kaupa, näeme, et jaanuaris on Valdo Pandist räägitud palju rohkem kui teistel kuudel. See on seotud sellega, et jaanuaris on Valdo Pandi sünniaastapäev. Sel puhul on Valdo Pandist tehtud ülevaatlikke artikleid ning vesteldud tema endiste kolleegide ja abikaasa Elsa Pandiga. Lisaks on Valdo Pandi sünniaastapäeva puhul korraldatud üritusi ja näitusi, mida on kajastatud ajakirjanduses. Ka raamat „Valdo Pant — aastaid hiljem“ ilmus jaanuaris.

Seega on Valdo Pandi kajastamine tugevalt seotud Pandi sünni- ja surma-aastapäevaga ning talle

pühendatud teoste ilmumisega. Seejuures on tähelepanuväärne, et Valdo Pandi kajastuste arv ei ole ajas vähenenud, vaid hoopis suurenenud. See näitab, et teda peetakse endiselt oluliseks isikuks Eesti ajakirjanduses ning tema loomingut väärtustatakse.

Kokkuvõte

Valdo Pandi loometegevus oli väga mitmekülgne. Ehkki ta on eelkõige tuntud kui ajakirjanik, jõudis ta ajakirjanikutöö kõrvalt kirjutada filmistsenaariume, draamateoseid ja raamatuid. Vanim Pandi loomingu kohta bibliograafiasse kaasatud kirje pärineb 1948. aastast. Ka tema teised varased kirjutised oleks oluline üles leida.

Esimene kirje Valdo Pandi kohta pärineb 1939. aastast, ent järjepidevast kajastamisest saab rääkida alates 1957. aastast. Alates 1980ndatest on kajastuste arv olnud tõusuteel, kõige suurem on see olnud käesoleval kümnendil. Seejuures on kolm suurima kajastusega aastat — 2013, 2016 ja 2018 — samuti sellest kümnendist. Tekstide ilmumiskuudest paistab silma Pandi sünnikuu jaanuar.

Analüüsides tekstide ilmumisaega ilmnes, et Valdo Pandi kajastamine on olnud tugevalt seotud tema sünniaastapäevaga. Nii paistis aastate võrdluses silma, et tekstide arv suurenes, kui Valdo Pandil oli ümmargune sünniaastapäev. Lisaks suurenes kajastuste arv, kui linastus mängufilm „Kohtumine tundmatuga“ ning ilmus elulooraamat „Valdo Pant — aastaid hiljem“. Tekstide arvu kasvu on põhjustanud ka Eesti Televisiooni, ringhäälingu ja suursaadete juubelid.

Valdo Pant oli suurepärase tele- ja raadioajakirjanik, kes on Eesti ajakirjandusele palju andnud ning kellelt on praegustel ja tulevastel ajakirjanikel palju õppida. Kuna minu töö keskendus eelkõige bibliograafia koostamisele ja andsin nimestikku kaasatud tekstidest vaid üldsõnalise ülevaate, tuleks teha põhjalikum artiklite sisuanalüüs. See võimaldaks mõista, mida on eri aegadel Valdo Pandis väärtustatud ja miks ta oli rahva seas niivõrd populaarne. Pikemat uurimist väärrib ka Valdo Pandi looming ja stiil, näiteks milline oli tema keelekasutus ja küsitlemistehnika.